

Paweł Kasprzyk

Streszczenie rozprawy doktorskiej pt. „Przemysł wapienniczy na terenie historycznego Obwodu Nadnoteckiego w latach 1772/76-1945”

Celem rozprawy jest zbadanie i przedstawienie rozwoju przemysłu wapienniczego na terenach dawnego Obwodu Nadnoteckiego od momentu powstania tej jednostki administracyjnej (1772-1776) do roku 1945. W rozdziale pierwszym przedstawiono cele i układ pracy oraz omówiono wykorzystaną bazę materiałową i metody. Podaje on również genezę i charakterystykę Obwodu Nadnoteckiego, a także zawiera podstawowe wiadomości dotyczące przemysłu wapienniczego. W rozdziale drugim zaprezentowano główne wyniki badań nad przeszłością poszczególnych wapiarni i miejsc ich lokalizacji. Rozdział trzeci zawiera analizę rozwoju przemysłu wapienniczego na obszarze Obwodu Nadnoteckiego w badanym okresie przeprowadzoną na podstawie rezultatów badań przedstawionych w rozdziale drugim i informacji porównawczych. Ustalono periodyzację rozwoju wapiennictwa na badanym obszarze oraz zmian jego rozmieszczenia geograficznego. Zagadnienia te zaprezentowano na tle stanu wapiennictwa w innych wybranych regionach. W okresie przedindustrialnym produkcja wapna w Obwodzie Nadnoteckim prowadzona była głównie w dużych majątkach ziemskich, wykorzystujących niewielkie i proste w budowie piece polowe. Ustanowienie tzw. wolności przemysłowej spowodowało, że do sfery przemysłowej zaczął wchodzić kapitał mieszczańsko-kupiecki. Dzięki niemu powstawały wapiarnie, które nie miały powiązań właścicielskich i gospodarczych z majątkami ziemskimi czy prywatnymi ośrodkami miejskimi. Budowane były w miejscach, które ułatwiały im dogodny transport surowców, głównie kamienia wapiennego z Rüdersdorfu, a także wywóz gotowego wyrobu. Takie warunki występowały na terenach, przez które przebiegała droga wodna Odra-Noteć-Kanał Bydgoski-Brda-Wisła. Istnienie tego szlaku przyczyniło się do uformowania kilku ośrodków produkcji wapna, które w połowie XIX w. odegrały istotną rolę w rozwoju nadnoteckiego przemysłu wapienniczego. W tym czasie powstały też pierwsze wapiarnie o fabrycznym charakterze. Tak dynamiczny rozwój branży wapienniczej w całym kraju i na ziemiach sąsiednich doprowadził do nadmiernej rozbudowy potencjału produkcyjnego wapna, który znacznie przekraczał możliwości jego konsumpcji. Spowodowana tym nadprodukcja w połączeniu z innymi czynnikami (m. in. rozwój kolei oraz rosnąca międzyregionalna i międzynarodowa wymiana handlowa) wywołały

proces koncentracji przemysłu. Traciły znaczenie niewielkie lokalne wapiarnie, które nie były w stanie konkurować z przedsiębiorstwami wielkoprzemysłowymi. Produkcja w coraz większym stopniu koncentrowała się w rejonach bogatych w złoża dobrych jakościowo skał wapiennych, a w bardzo korzystnych przypadkach także zasobnych w węgiel kamienny (np. Śląsk i Nadrenia). Od lat 60. XIX w. liczba wapiarni w Prusach zaczęła spadać w bardzo szybkim tempie i podobny trend wystąpił na terenach dawnego Obwodu Nadnoteckiego, gdzie utrzymały się jedynie wielkoprzemysłowe zakłady w Piechcinie i Wapienniu, które powstały w latach 70.80 XIX w. Na początku kolejnego stulecia te dwa zakłady były liczącymi się przedsiębiorstwami w niemieckiej branży wapienniczej. W dwudziestoleciu międzywojennym nadnoteckie zakłady wapiennicze były częścią przemysłu wapienniczego odrodzonej Polski. Na tle wapiarni z dawnych zaborów rosyjskiego i austriackiego zakłady w Piechcinie i Wapienniu wyróżniały się wielkością i organizacją produkcji oraz wyposażeniem technicznym. W latach międzywojennych z tych dwóch zakładów pochodziło 14-20% wapna wytwarzanego przez cały polski przemysł wapienniczy. Pod względem technicznym wapiarnie w Obwodzie Nadnoteckim nie różniły się zbyt wiele między sobą mniej więcej do połowy XIX w. Wypał wapna odbywał się w piecach polowych, a wszystkie prace wykonywane były ręcznie. Dość późno, bo w latach 50. tego stulecia niektóre nadnoteckie wapiarnie zaczęły stosować piece szybikowe i piece Rumforda. Natomiast bardzo szybko pojawił się na tym terenie piec kręgowy Hoffmanna, wybudowany w 1863 r. w bydgoskiej wapiarni należącej do Neumanna. Była to wówczas najnowocześniejsza konstrukcja stosowana do wypału wapna. W latach 80. XIX w. takie piece wzniesiono również w zakładach w Piechcinie i Wapienniu. Te dwa przedsiębiorstwa rozwijały się bardzo prężnie i do I wojny światowej utrzymywały wysoki poziom wyposażenia technicznego.